

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

Az exclusionary rule doktrína az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárási jogában

Ernst Beling német jogtudós 1902-ben vezette be a *bizonyítási tilalmak* (*Beweisverbote*) fogalmát a jogtudományba.¹ Beling e fogalmat azokra a bizonyítási módokra alkalmazta, amelyek (elsősorban az európai kultúrkörhöz tartozó országokban) a tételes jogszabályok szerint annak ellenére megengedhetetlenek, hogy egyébként a bűncselekmények felderítésében és a vád bizonyításában hasznosak volnának. Így idesorolta a kényszervallatás tilalmát, valamint a vádlott hallgatási, vagy a vádlott közeli hozzátartozóinak tanúvallomás-megtagadási jogának megsértésével lefolytatott bizonyítás eredményét.² A bizonyítási tilalom fogalma (a fogalom finomodásának és differenciálódásának eredményeként: legújabban a jogellenesen vagy tiltott módon megszerzett bizonyíték értékelésének, felhasználhatóságának kérdése) ma már nemcsak a német, hanem általában a kontinentális jogtudomány, ezen belül is a büntetőeljárás-jogi bizonyítás egyik alapfogalmává vált. A bizonyítékokra vonatkozó kizárási szabályok (*exclusionary rules*) hasonló tartalommal bírő fogalma az angolszász jogelméletben is megtalálható.³

A büntetőügyekben lefolytatott eljárásokban a *tiszteletes eljárás* (*fair trial*) követelményeihez tartozik, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Mint arra a *miskolci büntető(eljárás)jogi iskola* is rámutatott, ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen.⁴ A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a beszerzett bizonyíték jogellenesség címén büntetőeljárásból való kirekesztéséhez vezet/vezethet. Azzal ugyanis, hogy az állam a hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a *morális alapját*, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.⁵ (Előrebocsátva megjegyezzük, ez a morális korlát egyetlen állam büntetőeljárási rendszerében – így az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerében – sem állít fel azonban teljesen egyértelmű és szilárd akadályokat a jogalkalmazó – elsősorban az ítélező bíróság – elé, legtöbb esetben ugyanis a büntetés célserűségével – valamint legújabban a büntetőeljárások hatékonysága fokozá-

sának előtérbe helyezését – kapcsolatos elvárások áttörik, megkerülük ezeket az akadályokat.)

A büntetőeljárás-jogi bizonyításnak ennél fogva az egyik legérzékenyebb területe a *jogellenesen (tiltott módon) megszerzett bizonyítási eszközök és az azokból származó bizonyítékok felhasználhatóságának* kérdése. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok esetén ugyanis kettős érdek ütközik egymással. Amíg a mérleg egyik serpenyőjében a *terhelt büntetőjogi felelősségre vonásának követelménye* áll – amely érdek azt diktálja, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítására alkalmas (adott esetben perdöntő jelentőségű) bizonyítékokat ne zárják ki csupán azért, mert valamely előírás megszegésével szerezték meg őket⁶ –, addig a mérleg másik serpenyőjében álló érdek a *büntetőeljárásbeli törvényesség betartásához*, a büntetőeljárásban részt vevők jogainak garantálásához kapcsolódik.⁷

Jelen tanulmányban az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogán belül a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának lehetséges *indokait*, valamint az úgynevezett *exclusionary rule doktrínát* (az *elsődleges kizáró szabályt*) vizsgáljuk meg.

Nem része ugyan jelen tanulmánynak az úgynevezett *másodlagos kizárási szabályok* vizsgálata, a teljesség kedvéért azonban meg kell említenünk, hogy a gyakorlatban nemcsak azt a kérdést kell megválaszolni, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték (elsődleges kizárási szabályok alkalmazásának szintje), hanem azt is, hogy mi lesz a jogellenes bizonyítékkal összefüggésben (annak folyományaként) megszerzett további bizonyíték sorsa (másodlagos kizárási szabályok alkalmazásának szintje).⁸ Kezdetben két amerikai elmélet látott napvilágot. Egyfelől az abszolút kizárás elvét képviselő *mérgezett fa gyümölcsének doktrínája* (amely szerint mind a jogellenes bizonyíték, mind az annak folyományaként beszerzett bizonyíték kizárt a bizonyítékok köréből); illetve a relatív kizárás elméletét hirdető *ezüsttálca elv* (amely szerint az eljárás korábbi szakaszában/alárendelt szervek által jogellenesen szerzett bizonyíték csak az adott eljárási szakaszban nem használható fel bizonyítékként, az eljárás későbbi szakaszában/magasabb fórum közbelépése esetén bizonyos feltételek megléte – azaz a jogellenesség megszüntetése, feloldása – esetén már felhasználható).⁹ *Tremmel Flórián* szerint manapság további két elv látszik kibontakozni.¹⁰ Az egyik az úgynevezett *„féloldalasan kizárt bizonyítékok doktrínája”*, ez azt jelenti, ha valamely bizonyítékot a terhelt (a védelem oldala) büntetőeljárás jogainak megsértésével szerzett meg a hatóság, azt fő szabály szerint ki kell zárni a bizonyítékok sorából, azaz az a vád alátámasztására nem használható fel. Am ha a védelem

indítványozza (egyes tagállamokban elegendő a védelem hozzájárulása is), azt mégis fel lehet használni (a védelem javára) bizonyítékként.¹¹ A másik kialakulóban lévő doktrína a „szakértői burkolt kijátszás doktrínája”, amelynél a fő kérdés, hogy fel lehet-e használni azt a szakvéleményt bizonyítási eszközként, amelyet a szakértő (akár csak részben is) spontán nyilatkozatokat, szóbeszédet (azaz a nem ellenőrzött körülmények között kihallgatott, meghallgatott személy nyilatkozatait) felhasználva készített el. Megfordítva a kérdést: a szakvéleménnyel vissza lehet-e csempészni azokat a bizonyítékokat a büntetőeljárásba, amelyeket egyszer a hatóság törvénysértő magatartása miatt (esetleg korábban már) kizártak, de arról valamilyen formában a szakértő tudomást szerzett és beépítette a szakvéleményébe?¹²

A jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának lehetséges indokai

A tiltott módon megszerzett bizonyítékok kizárásának jogpolitikai indokait tekintve számos nézet látott napvilágot, e helyütt az amerikai szakirodalom és joggyakorlat által kimunkált indokok bemutatására kerül sor.¹³ Az egyes indokok részletezése előtt azonban indokolt tömören megvizsgálni az *amerikai büntetőeljárás jog jellegzetességeit*. E vizsgálat első lépcsőfoka a *büntetőeljárás rendszer* releváns alapvonásainak bemutatása, míg második lépcsőfoka a *bizonyítási rendszer* vonatkozó kérdéseinek elemzése. (A jelzett vizsgálat elvégzése nélkül nem lenne teljes a kizárt bizonyítékok jogpolitikai indokainak ismerete.)

Ismert tény, hogy valamennyi (modern) *büntetőeljárás rendszer végső célja az igazság szolgálata*: azaz a bűncselekmények megbízható felderítése; a bűnösség kérdésének megfelelő és nyilvános eljárásban való megállapítása; a bűnös számára megfelelő büntetés kiszabása; és megfelelő felülvizsgálati rendszer megalapozása.¹⁴ Az igazság azonban egy elméleti elképzelés, amelyet valamilyen gyakorlatias úton kell elérni.¹⁵ Amíg az *inkvizitórius büntetőeljárás rendszerben* maga az igazság a közvetlen cél – ahol a gyakorlat nem közömbös a fair play iránt, de esetenként úgy tűnhet, hogy az igazságkeresés érdekében könnyen feláldozza azt –, addig az *akkuzatórius büntetőeljárás rendszer* „le tudja” az igazság kérdését azzal, hogy a feleknek garantálja az egyenlő bánásmódot. Noha az akkuzatórius modell számára sem közömbös az anyagi (materiális) igazság, de ragaszkodik egy sajátos – az eljárást előtérbe helyező – igazságkeresési módhoz.¹⁶ Mindez az akkuzatórius elemeket magán viselő tra-

dicionális *amerikai büntetőeljárás rendszerben* akként jelenik meg, hogy a büntetőeljárásokat úgy tekinti, mint a sportküzdelmeket: mindkettőben érvényre kell juttatni ugyanis a „fair play” szabályait. *Roscoe Pound* úgy tartja, hogy „*ha valamilyen szabálysértést fedeznek fel az eljárás során, ugyanúgy, mint a futballmeccsek esetében – ahol a szabálysértő csapatától öt vagy tíz yardot visszavesznek –, a büntetőeljárásban is érvényesülnie kell annak, hogy lehetővé váljon új eljárás megindítása, az ítélet hatályon kívül helyezése, illetve bármilyen tiltakozás, fenntartás a szabályszerű eljárás megtartása érdekében*”.¹⁷ Az amerikai büntetőeljárás rendszer másik alapvonása a kormányzattal szembeni bizalmatlanság; annak felismerése, hogy a kormányzervek saját céljaik és érdekeik érvényesítésére használhatják az igazságszolgáltatási rendszert. Így az amerikai büntetőeljárás rendszer minden szakaszában kiemelten figyel az „állami úthengernek” kiszolgáltatott személyek védelmére.¹⁸

Az angolszász, így az *amerikai (büntető)bizonyítási rendszer* részint negative kötöttnek tekinthető, mivel a törvény szerint kizárt (úgynevezett jogellenesen megszerzett) bizonyítékok széles körben intézményesültek¹⁹, másrészt azonban a szabad bizonyítási rendszer elemeit is hordozza, mert a bizonyítottság fennforgását elsősorban az ésszerű kételyek hiányában [más megfogalmazásban: az ésszerű kétséget kizáró bizonyítottságban (*beyond reasonable doubt*)] látja, és nem annyira a belső meggyőződésben.²⁰ Ez a szabadság azonban nem teljes (így tehát inkább mondható nem teljesen szabad bizonyítási rendszernek), lévén hogy a hivatásos bíró nemcsak a kérdés-feleletet tilthatja meg a tárgyaláson, hanem arra is utasíthatja az eljárásban részt vevő laikus elemeket: az esküdteket, hogy a jogellenesen megszerzett bizonyítékokat ne vegyék figyelembe.²¹ Érdemesnek tartjuk megjegyezni, hogy a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának kérdése sokkal korábban került előtérbe az angolszász bizonyítási rendszerben, mint a kontinentálisban. Ezen belül is a legszabályozottabb jogintézmények az Amerikai Egyesült Államokban alakultak ki.²² Ennek oka abban keresendő, hogy az Egyesült Államokban a kiemelkedő jelentőségű ügyekben még ma is kizárólag laikus ténybíráskodás történik.²³ A laikus személyek büntetőeljárásba bevonásának pedig következménye, hogy az amerikai büntetőeljárás jog nagy hangsúlyt helyez a bizonyítási szabályok fejlődésére – a jogi oktatásban például külön kurzusokat tartanak bizonyítási tanok címmel –, így biztosítva a törvényes bizonyítékok szolgáltatását az esküdtek számára. Gondot jelenthet azonban, hogy a laikus esküdtek nem tudják megfelelően értékelni a bizonyítékokat.²⁴ Ezért a hivatásos bíró legfőbb szerepe a bizonyíték minőségének értékelése, azaz annak meghatározása, hogy melyik bizonyíték elfo-

gadható és melyiket nem veheti figyelembe a döntése meghozatala során az esküdtszék.²⁵ Mindezt Tremmel Flórián a következőképpen fogalmazta meg: „a szecska elválasztása a bízától mégsem bízható a laikus esküdtekre”²⁶, azaz az amerikai büntetőeljárás jogban a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával kapcsolatos részletszabályok kidolgozása azért „létkérdés”, mert egy bizonyíték kizárásáról a hivatásos bíró dönthet.²⁷

Az amerikai szakirodalom a következő három csoportba sorolja a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának indokait: 1. *condonation rationale*; 2. *corrective justice rationale*; valamint 3. *deterrence rationale*.²⁸

Az elhatárolódási indok

Az úgynevezett elhatárolódási indok (*condonation rationale*) értelmében az ítélkező bíróság függetlensége, pártatlansága miatt kell kizárni a jogellenesen megszerzett bizonyítékokat. Ez azt jelenti, hogy a bíróság akként tudja bizonyítani/megőrizni a pártatlanságát a nyilvánosság előtt, ha elhatárolódik a nyomozó hatóság jogellenes bizonyítási cselekményeitől, azaz a törvénytől való módon megszerzett bizonyítási eszközökből származó bizonyítékokat automatikusan kizárja a felhasználható bizonyítékok köréből. Végül soron ezzel az állam magát is igazolja azon vád alól, hogy a saját jogsértő magatartását (tudniillik a nyomozó hatóság a végrehajtó hatalom része) nem kívánja saját előnyére felhasználni.²⁹

Az amerikai legfelsőbb bíróság már 1914-ben a *Weeks vs. United States*-ügyben lefektette eme indok alapjait.³⁰ Az említett ügyben ugyanis a bíróság megállapította, hogy az igazságszolgáltatás „feladatát mindig az alkotmány szemüvegén keresztül kell végrehajtani [...] az ügyészek számára annak lehetővé tétele, hogy alkotmányellenesen szerzett bizonyítékokat használjanak fel a bírósági tárgyaláson egyértelműen azt támasztaná alá, hogy a bíróságok nyíltan szembeszegülnek az alkotmány tilalmainak”. Azaz, a bírácoknak nem szabad bepiszkítaniuk a kezeiket azzal, hogy alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékokat engednek felhasználni.³¹

Megjegyezzük, később született döntéseiben a legfelsőbb bíróság „a bírósági rendszer integritásának kényszereként” definiálta a *condonation rationale* indok lényegét.³²

A helyreállító igazságszolgáltatás indoka

Ezzel szemben az úgynevezett helyreállító igazságszolgáltatás indoka (*corrective justice rationale*) a jogsértés áldozatának az oldaláról közelíti meg a

jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárásának kérdését.³³ A *corrective justice rationale* alapján ugyanis a jogsértés miatt kompenzációt nyújtanak a jogsértés áldozatának úgy, hogy a jogellenesen megszerzett bizonyítékot kizárják a mérlegelés köréből, és az érintett személyt a jogsértés megtörténtét megelőző állapotba helyezik (*to restore the status quo ante*).³⁴

Erről az indokról a legfelsőbb bíróság 2009-ben a *Herring vs. United States*-ügyben tett említést, amelyben azt rögzítette, hogy „*ezáltal (a jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárásával) a bíróság visszahelyezi a polgárt és az államot abba az eljárási pozícióba, amelyben az alkotmány megsértése nélkül lenne*”.³⁵

Az elrettentés indoka

A harmadik indok, az elrettentés indoka (*deterrence rationale*) a nyomozó hatóság oldaláról közelíti meg a tiltott módon megszerzett bizonyítékok kizárásának kérdését. Ezen indok lényege, hogy a nyomozó hatóságok belásák: a „cél ma már nem szentesítheti az eszközt”, azaz a büntetőügyeket jellemző bizonyítékínség ellenére³⁶ sem lehet a mindenáron való (akár törvénytörő) bizonyítékszerzésre törekedni. A nyomozó hatóság által jogellenesen megszerzett bizonyítékot ugyanis ki kell zárni az ítélelhozatal alapjából, a bizonyítékok köréből.³⁷

Az elmélet szerint az elrettentő hatás pedig nemcsak az adott ügyben eljáró rendőrségnél érvényesül (tudniillik a felderítés és a bizonyíték megszerzése a kizárás folytán hasztalan volt), hanem közvetetten valamennyi nyomozó hatóság is érzékeli. Ez az okfjítés lényegében azt jelenti, hogy ha abból indulunk ki, hogy a bűnelkövetőket a büntetéstől való félelem elrettenti az újabb bűncselekmény elkövetésétől, akkor joggal feltételezhetjük, a rendőrsztek is elrettennek az alkotmányos jogok megsértésétől, ha tudják, hogy az ilyen módon szerzett bizonyítékok nem használhatók fel a büntetőtárgyaláson.³⁸

A *deterrence rationale*-t mint kizárási indok létét a legfelsőbb bíróság 1961-ben a *Mapp vs. Ohio*-ügyben erősítette meg³⁹ azáltal, hogy háttérbe szorította a korábban említett *condonation rationale* indokot. Ennek kettős indokát adta a bíróság. Egyfelől arra hivatkozott, hogy „*az utóbbi indok alkalmazása a gyakorlatban egyre inkább kihalófélben van*”.⁴⁰ Másfelől pedig arra, hogy „*az elhatárolódási indok valójában erkölcsi alapokon nyugszik, és mint ilyen, nagyon nehéz a segítségével azt analizálni, hogy a kizáró szabály alkalmazásának egy adott ügyben milyen előnyei és hátrányai vannak, márpedig ezt a legfelsőbb bíróság igen kedveli*”.⁴¹

Későbbi döntéseiben a legfelsőbb bíróság elvi éllel leszögezte: „a kizárási szabály legfőbb, hanem egyedüli célja az elrettentés”.⁴²

Az Amerikai Egyesült Államokban a három jelzett indok közül tehát az utóbbi dominál: „a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának valójában egyetlen mozgatórugója, hogy a nyomozó hatóságok tagjait visszatartsák a jogsértésektől.⁴³ Ez az esetjogban is visszatükröződik.”⁴⁴ Véleményünk szerint ez még önmagában véve nem baj. A probléma ott jelentkezik az Egyesült Államok bizonyítási jogában, hogy attól teszik függővé a jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárását, hogy azt ki szerezte be. Jogszabályi rendelkezés hiányában ugyanis (valamint azzal a magyarázattal alátámasztva, hogy az elrettentő hatás csak a rendőrökkel szemben érvényesíthető) a harmadik személyek (például sértett) által így megszerzett bizonyítékokat nem kell kizárni a bizonyítékok köréből.⁴⁵

Álláspontunk szerint a jogellenesen megszerzett bizonyítékok büntetőeljárásból való kizárásának fő oka – az említett elhatárolódási, helyreállító igazságszolgáltatási, valamint elrettentő indok mellett, esetleg helyett – az emberi jogok tiszteletben tartása kellene hogy legyen. Megjegyezzük továbbá, hogy egyetértünk Tremmel Flórián azon gondolatával, miszerint „a törvény szerint kizárt bizonyítékok rendszere lehet [az] egyik meggyőző jele annak, hogy [egy] adott országban mennyire teljesedett ki a jogállamiság”.⁴⁶ Azaz a kizárt bizonyítékok intézménye végső soron mint jogállami ismerv határozható meg.

Az exclusionary rule doktrína

Történeti kialakulás

Az Egyesült Államok alkotmányához fűzött negyedik alkotmánykiegészítés (a továbbiakban: negyedik kiegészítés) rögzíti, hogy „Minden embernek joga van ahhoz, hogy saját személye, lakása és más személyes tulajdona biztonságban legyen az ésszerűtlen/indokolatlan házkutatástól és lefoglalástól”.⁴⁷ Rögzíti továbbá azt is, hogy „házkutatásra, valamint lefoglalásra vonatkozó parancs csak megalapozott gyanú esetén, illetve eskü alatt tett, arra vonatkozó vallomás alapján bocsátható ki, hogy bizonyos személyek vagy tárgyak hol találhatóak meg”.⁴⁸ Felmerül a kérdés, hogy vajon mi a következménye a negyedik kiegészítésben fogalt eme jogok megszegésének, megsértésének. Az alkotmány szövege e tekintetben „néma”, az azonban elvi éllel leszögezhető, hogy elfogadhatatlan azon bizonyítékok büntetőeljárásban va-

ló felhasználása, amelyekhez törvénytörő (alkotmánytörő) módon jutottak hozzá; azokat a „kizáró szabály” (*exclusionary rule*) alapján ki kell zárni a bizonyítékok köréből.⁴⁹

Az *exclusionary rule* szabályát, annak tartalmát az amerikai legfelsőbb bíróság (*Supreme Court*) lépésről lépésre dolgozta ki.

Szövetségi szintű szabályozás

Elsőként az úgynevezett *szövetségi szintű kizárási szabály* (*federal exclusionary rule*) tartalmát fektette le a *Supreme Court*. A *Weeks vs. United States-ügyben* (1914) ugyanis arra a megállapításra jutott, hogy a negyedik kiegészítés kizárja az olyan bizonyítékok felhasználását, amelyeket a szövetségi bűnüldöző szervek alkotmányellenes módon szereztek meg.⁵⁰ Ahogyan ezt a bíróság a későbbiekben kifejtette „*egy efféle szabály nélkül a negyedik kiegészítés csupán üres szavak halmaza lenne*”.⁵¹

Tagállami szintű szabályozás

Ezt követően a *tagállamok büntetőeljárás jogában* is alkalmazandó szabályként rendelte az *exclusionary rule*-t a legfelsőbb bíróság. A kizáró szabály tagállami alkalmazását tekintve az amerikai szakirodalom három lépcsőfokról beszél, amelynek a kezdőfoka a *Wolf vs. Colorado-ügy* (1949); a második foka a *Rochin vs. California-ügy* (1952); még harmadik a *Mapp vs. Ohio-ügy* (1961).⁵²

Wolf vs. Colorado-ügy

Amikor 1914-ben a *Weeks vs. United States-ügyben* döntés született, a legfelsőbb bíróság még nem hangolta össze a negyedik alkotmánykiegészítés vívmányait a tizennegyedik alkotmánykiegészítésben megfogalmazott tisztességes eljárás elvével.⁵³ Ebből kifolyólag a bíróságnak a *Weeks-ügyben* még nem volt alapja arra, hogy a kizáró szabályt a tagállamok büntetőeljárásaiban is alkalmazni rendelje.

1949-ben a *Wolf vs. Colorado-ügyben*⁵⁴ azonban a szabály alkalmazása tekintetében megtette az első lépést a bíróság: egyfajta jó hír/rossz hír (*good news/bad news*) párossal áll elő a büntetőügyek terheltei számára.⁵⁵

A „jó hírt” a terhelteknek a negyedik kiegészítés középpontjában álló szabály szolgáltatta, miszerint „*a nyomozó hatóság önkényes benyomulásának*

tilalmazása valamely személy magánéletébe, alapvető követelménye egy szabad, független társadalom kialakulásának”. Ennek pedig – a bíróság szerint – az a következménye, hogy e döntéstől kezdve a tagállamok büntetőeljárásaiban is alkalmazni „kell” a negyedik kiegészítés szabályait, figyelemmel a tizennegyedik alkotmánykiegészítésben foglalt tisztességes eljárás elvére. Másfelől azonban, ami a „rossz hírt” jelenti, a bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy „egy ilyen alapvető jog érvényre juttatása másféle szabályozást kíván [...] a Weeks-ügy során alkalmazott kizáró szabály alkalmazása ugyanis nem vezethető le egyértelműen a negyedik kiegészítés leírt szabályaiból [...] ez a probléma tehát bírósági értelmezést kíván”. Azaz a bíróság indokolásából az olvasható ki, hogy a Weeks-ügyben alkalmazott kizáró szabály (noha nagy erőlelépés annak kimondása) alkotmányos szempontból nem teljesen aggálytalan.⁵⁶

A legfelsőbb bíróság végül egy köztes megoldást fogadott el: a tagállamok büntetőeljárási jogában alkalmazni kell ugyan a kizárási szabályt, ám a tagállami bíróságok nem kötelezhetők arra, hogy eljárásukból kizárják az összes olyan bizonyítékot, amelyeket alkotmányellenesen (indokolatlan házkutatás vagy lefoglalás útján) szereztek meg, hiszen köztük lehetnek olyan bizonyítékok, amelyek „logikai szempontból releváns – perdöntő – bizonyítéknak minősülhetnek”.⁵⁷

A Rochin vs. California-ügy és annak következményei

A legfelsőbb bíróság második lépcsőfokként a Rochin vs. California-ügyben (1952) vette górcső alá az *exclusionary rule* tagállami büntetőeljárásokban való alkalmazhatóságát.⁵⁸ Előjáróban le kell szögeznünk: a bíróság *másfajta alkotmányossági alapon közelítette meg a kizáró szabályt*, mint a Wolf-ügyben.

A történeti tényállás szerint a Rochin-ügyben a rendőrök házkutatási parancs és megalapozott indok nélkül az éjszaka folyamán behatoltak R. lakásába, betörték a második emeleti hálószoba ajtaját, ahol megtalálták az alvó R.-t és a feleségét. Amikor R.-t felébresztették, az az éjjeli szekrény tetején lévő három pirula után nyúlt, és lenyelte őket. Ekkor a rendőrök lefogták R.-t, és megpróbálták kiszedni a szájából a pirulákat. A próbálkozás sikertelen volt, így R.-t megbilincseltek, majd kórházba szállították, ahol a rendőrök arra utasították az ügyeletes belgyógyász orvost, hogy juttasson hányást előidéző oldatot R. gyomrába, a kapszulák megszerzése céljából. Az orvos ennek eleget tett, R. kihányta a kapszulákat, amelyek kábítószer tartalmaztak. R. – mint a büntetőügy terheltje – kérte az ügyében eljáró elsőfokú bíróságot, hogy a pi-

rukákat mint terhelő bizonyítékokat ne vegyék figyelembe, hiszen erőszakkal szerezték meg tőle.

Amikor az ügy a legfelsőbb bírósághoz került, a bíróság megállapította, hogy a rendőrök magatartása „nyilvánvalóan és súlyosan igazságtalannak és mindemellett kegyetlennek is minősül”.⁵⁹ Ennek következményeként a bíróság a megszerzett kapszulákat, mint jogellenesen megszerzett bizonyítékokat, kizárni rendelte a büntetőeljárásból. A bíróság egyebekben azt a következtetést vonta le, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés által megfogalmazott tisztességes eljárás klauzulába ütközik minden olyan bizonyíték felhasználása, amelyet – legyenek azok bármennyire terhelők – a „civilizált magatartás alapvető szabályainak” megszegésével szereztek meg.⁶⁰

Megállapíthatjuk tehát, hogy amíg a bíróság a Wolf-ügyben a kizárási szabály (*exclusionary rule*) alkalmazhatóságát elsősorban a negyedik kiegészítés értelmezéséből próbálta levezetni, addig a Rochin-ügyben előtérbe helyezte a tizennegyedik kiegészítésben megfogalmazott tisztességes eljárás (*fair trial*) elvét, és ezzel összefüggésben a társadalmi igazságérzetet („civilizált magatartás alapvető szabályait”) is becsempészte a kizárási szabály alkalmazhatóságába.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy a bíróság a későbbi döntéseiben elvi élel leszögezte: a Rochin-ügyben megfogalmazottakat akkor lehet alkalmazni, ha személy ellen irányul (első feltétel)⁶¹, és erőszak útján történik a bizonyíték megszerzése (második feltétel)⁶².

Mapp vs. Ohio-ügy

Amíg a Wolf-ügyben közvetlenül, a Rochin-ügyben pedig közvetetten hivatkoztak a kizárási szabály alkalmazása kapcsán a negyedik alkotmánykiegészítésre, addig a Mapp vs. Ohio-ügyben⁶³ (1961) sem a védelem, sem pedig az alapügyben eljáró bíróság nem vette elő azt.⁶⁴

Az elemzett esetben a rendőrök állítása szerint egy robbantás ügyében folytattak nyomozást, és azért hatoltak be M. házába, hogy ott megtalálják az egyik lehetséges gyanúsítottat. Amikor a rendőrök először engedélyt kértek a házba való belépésre⁶⁵, M. felhívta az ügyvédjét, aki azt tanácsolta neki, hogy házkutatási parancs nélkül senkit se engedjen be. Háromórányi megfigyelés után a rendőrök visszatértek M. házához, de még mindig nem volt „megfelelő” házkutatási parancsuk.⁶⁶ Ismét kopogtattak, bejelentették a házkutatás foganatosításának tényét, M. azonban ekkor már nem válaszolt nekik, így a rendőrök betörték a bejárati ajtót. A lakásban megtalálták M.-et, felmutattak

neki egy papírdarabot, amelyről azt állították, hogy az a házkutatási parancs. Ezt a papírdarabot M. kitépte a rendőrök kezéből, és azt beletette a fehérneműjébe. Ezt követően az egyik rendőrtiszt és M. között dulakodás kezdődött, a rendőr hátracsavarta M. kezét, eközben kiszedte M. fehérneműjéből a „parancsol”. Később átkutatták M. egész lakását, ám sem a keresett gyanúsítottat, sem pedig robbantásra utaló bizonyítékokat nem találtak. Érdekességként megjegyezzük, hogy találtak viszont néhány – a rendőrség állítása szerint – obszcén jellegű tárgyat, és végül ezek birtoklásáért indítottak eljárást M. ellen.

A legfelsőbb bíróság, annak ellenére, hogy az alapügyben fel sem merült a negyedik kiegészítésre való hivatkozás, mégis elvette azt, és kimondta, hogy „a kizáró szabály szerves része a negyedik és tizennegyedik alkotmánykiegészítésnek egyaránt”, azaz az *exclusionary rule* klauzula alkalmazhatósága a két alkotmánykiegészítés együttes megszegéséből vezethető le.⁶⁷

A doktrína létjogosultsága

Amíg a doktrína történeti kialakulásával foglalkozó részben az *exclusionary rule* szövetségi, illetve tagállami szintű alkalmazásának szükségességét tárgyaltuk, e helyütt arra mutatunk rá, hogy a legfelsőbb bíróság 1974-ben a *United States vs. Calandra*-ügyben⁶⁸ hozott döntésével elindította azt a folyamatot, amely mára odáig „fejlődött”, hogy megkérdőjelezi az *exclusionary rule*, az elsődleges kizáró szabály büntetőeljárásokban való alkalmazásának létjogosultságát.⁶⁹

A Calandra-ügyben ugyanis a legfelsőbb bíróság *impliciten érvénytelenítette azt a tézist, amely szerint a kizáró szabálynak alkotmányos gyökerei lennének*.⁷⁰ Azaz amíg 1914-től kezdve a bíróság hol a negyedik alkotmánykiegészítés, hol a tizennegyedik alkotmánykiegészítés, hol pedig a két alkotmánykiegészítés szabályaiból vezette le a szabály alkalmazhatóságát, 1974-től kezdve a kizáró szabályt nem tekinti a negyedik, illetve tizennegyedik kiegészítés szerves részeként. Ahogy a bíróság megfogalmazta „*noha a kizáró szabály »alkotmánytalanítva« lett, de továbbra is megmaradt az a célja, hogy elrettentse a hivatalos személyeket az alkotmányellenes, és szakmai etikába ütköző cselekmények megvalósításától*”⁷¹.

Felvetődik a kérdés, vajon milyen következménnyel jár(t) a kizáró szabály alkotmányos alapoktól való megfosztása. Amint azt a Supreme Court is kimutatta: az úgynevezett „alkotmánytalanítás” (*de-constitutionalization*) a kizáró szabály alkalmazási körének jelentős mértékű csökkenéséhez vezetett, legújabbban pedig az eltörlésének a gondolata is felvetődött.⁷² Utóbbi termé-

szetesen akkor valósulhat meg, ha a kizáró szabály helyett megalkotnak egy olyan jogorvoslatot (legyen az akár polgári jogi, akár igazgatási jellegű), amely alkalmas a házkutatáshoz és lefoglaláshoz kapcsolódó alkotmányos jogok érvényesülésének garantálására.⁷³

El kell-e törölni a doktrínát?

Érvek, ellenérvek

*Az amerikai büntetőeljárás-jogi szakirodalom az exclusionary rule eltörlése/fenntartása kapcsán három szempontot vizsgál: 1. a negyedik alkotmánykiegészítés értelmezése; 2. megakadályozza-e a kizáró szabály az alkotmányos jogsértéseket; 3. arányban áll-e a szabály a büntetőeljárás során adódó költségekkel.*⁷⁴

A negyedik alkotmánykiegészítés értelmezése

A negyedik alkotmánykiegészítést – az *exclusionary rule* doktrína fényében – alapvetően kétféleképpen lehet értelmezni: nyelvtanilag, valamint történetileg.

Ha a negyedik kiegészítést *szó szerint értelmezzük* (nyelvtani értelmezés), akkor valóban azt mondhatjuk, hogy *a kizárási szabálynak nincs alkotmányos alapja*, a jelzett kiegészítés ugyanis a büntetőeljárások során foganatosított házkutatásoknak, lefoglalásoknak „csak” az alkotmányos standardjait rögzíti, azok megsértésének következményeiről azonban nem tartalmaz semmit.⁷⁵ Azaz az nyelvtani értelmezés az *exclusionary rule* eltörlésére adhat alapot.

Ezzel szemben, ha a negyedik kiegészítést úgynevezett *történeti értelmezésnek* vetjük alá – amely azt vizsgálja, hogy vajon mi volt a célja a jogalkotónak a negyedik alkotmánykiegészítés megszövegezésével –, végső soron arra az álláspontra is juthatunk, hogy ha már egyszer a jogalkotó az alkotmány keretei közé illesztette a házkutatások, lefoglalások szabályait, azok megsértésének nyilván védelmet kívánt nyújtani. A védelmet pedig az *exclusionary rule* alkalmazásával érhetjük el.⁷⁶

Megakadályozza-e a kizáró szabály az alkotmányos jogsértéseket?

A kérdés megválaszolásánál a kiindulópontunk az a tétel, amelyet a legfelsőbb bíróság 1960-ban az *Elkins vs. United States*-ügyben kimondott: a „*kizáró szabályt a negyedik alkotmánykiegészítésben foglalt jogok megsértésének megelőzésére, nem pedig a sérelem orvoslásra szánták*”.⁷⁷ Azaz a meg-

válaszolandó kérdés valójában az, hogy a kizáró szabály alkalmas-e arra, hogy megelőzze a jogellenes házkutatásokat, illetve lefoglalásokat.⁷⁸

A kizáró szabály eltörlése mellett állást foglalók szerint a szabály nem alkalmas erre a feladatra, az ugyanis „*se nem tud, se nem funkcionál érdemben visszatartóként*”.⁷⁹ Álláspontjuk alátámasztására a tudatos (*knowingly*) szabályszegőket emelik ki: „*azon rendőrök, akik tudatosan megsértik a negyedik kiegészítést, elméletben megakadályozhatók, de a kizáró szabály túl közvetett és túl gyenge büntetési forma (form of punishment), ahhoz, hogy ezt megfelelően megtegye*”.⁸⁰ Ahhoz, hogy az *exclusionary rule* teljes mértékben hatékony legyen, ezeket a rendőri „nemkívánatos” magatartásokat mindig fel kellene deríteni a büntetőeljárásban, és egyfajta „büntetőválaszként” az így felderített bizonyítékot minden egyes esetben ki kellene zárni a büntetőeljárásból. Ez azonban nem feltétlenül jár eredménnyel: „*egy házkutatást, amelyet a bíróság esetleg később jogellenesnek tart, a többi bűnüldöző hatóság hajlamos rokonszenvvel kezelni, ezért a bizonyíték kizárása nem biztos, hogy ezen az alapon vissza fogja tartani az átlagos rendőrt*”.⁸¹

Megjegyzik továbbá a kizáró szabály ellenzői, hogy a negyedik alkotmánykiegészítés megsértéséért a „szankció” (a bizonyíték kizárása) gyakran aránytalan a rendőrség által elkövetett „bűnhöz” (a jogellenes cselekményhez) képest. Megjelenik ez az aránytalanság egyfelől akkor, amikor a jóhiszemű rendőr gondatlan tévedésére (*inadvertent mistake of a good-faith police officer*) ugyanúgy alkalmazni rendelik a kizáró szabályt, mint ahogy azt a rosszhiszemű rendőr szándékos magatartására is (*malicious conduct of a bad-faith police officer*). Erre hozza példaként a legfelsőbb bíróság, hogy „*habár egy tigris vagy egy egér szabadon eresztése egy tanteremben jogellenes cselekmény [...] egyetlen józan ésszel gondolkozó ember sem mondaná azonban, hogy egyformán kell mindkettőt büntetni*”.⁸² Másfelől megjelenik az aránytalanság abban is, amikor a kizáró szabály nem tesz különbséget súlyos bűncselekmény (*serious crime*) és egy kisebb szabályszegés között (az esetlegesen veszélyes elkövető elkerülheti a büntetőjogi felelősségre vonást még akkor is, ha a rendőr által elkövetett szabályszegés csekély jelentőségű volt).⁸³

Ezzel szemben a kizárási szabály megtartása mellett kardoskodók azzal érvelnek, hogy „*valószínűleg egyszerűbb azt igazolni, hogy a szankciónak nincs visszatartó ereje, mint azt megmutatni, hogy az sikeres*”.⁸⁴ Érvként hozzák továbbá fel azt is, hogy az *exclusionary rule*-t támadók szerint a kizárási szabály nem rettent vissza egyes rendőröket. A támogatók szerint ez hibás megközelítés, ugyanis a kizáró szabály célja nem az egyedi visszatartás kellene hogy legyen, hanem a *rendszerszintű (vagy általános) visszatartás*.⁸⁵

Ezen túlmenően a kizáró szabály „védelmezői” rámutattak arra is, hogy az *exclusionary rule* legtöbb bírálója, azon kívül, hogy vitatja a szabály visszatartó erejét, azt is állítja, hogy a szabály túl sok bűnöző szabadon hagyásához vezet. Így a „védelmezők” e csoportja akként érvel, hogy „*valószínűnek tűnik [...], hogy a bírálók elégedetlenségének valódi forrása nem a kizárási szabály hatástalansága, hanem annak hatékonysága*”. (Ha a negyedik kiegészítés sérelmének orvoslása kivételesen jól működne, több olyan eset lenne – és nem kevesebb –, amelyben a fontos, perdöntő bizonyítékokra nem derülne fény, és még több bűnös úszná meg a büntetőjogi felelősségre vonást.)⁸⁶

Arányban áll-e a kizáró szabály a büntetőeljárásban adódó költségekkel?

Az *exclusionary rule* eltörlése mellett állást foglalók szerint a szabály állítólagos költségei nagyobbak, mint az esetleges visszatartás előnyei.⁸⁷ Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a Supreme Court 2006-ban a *Hudson vs. Michigan*-ügyben tett kijelentése alapján („a kizáró szabályt csakis akkor alkalmazzák, amikor a visszatartás előnyei túlyomó arányban vannak a tényleges társadalmi költségekkel”) úgy tűnik, hogy a bíróság figyelembe veszi a szabály alkalmazáskor a visszatartó erő-költségarányosság követelményét.⁸⁸

A másik oldalon állók (a kizárási szabály támogatói) azonban elvetik az effajta megközelítést. Álláspontjuk szerint a büntetőügyben eljáró bíróságoknak „az eljárás épségének megőrzésére kellene fókuszálniuk –, hogy elkerüljék annak veszélyét, hogy a hatósági törvénytelenységhez közük legyen [...] mindezt az alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmával tehetik meg”.⁸⁹

Álláspontunk szerint (szinte) lehetetlen tárgyilagosan elemezni a kizáró szabály költségeit és előnyeit, mert ez a folyamat – *Yale Kamisar* szavaival élve – magában foglalja a „kiszámíthatatlanok mérését és a megmérhetetlenek összehasonítását”.⁹⁰

Így például elég nehéz pénzösszegben mérni, hogy mennyit nyom a magánélethez való jog a mérlegen, vagy azt, hogy egyenlő-e (arányban áll-e) egy indokolatlan (jogellenes) házkutatásból származó bizonyíték kizárása egy bűnös szabaddalban hagyásával.

Melyik a járható út: az exclusionary rule eltörlése, megtartása, vagy vannak jobb megoldások?

Amint az a leírtakból kitűnik, az *exclusionary rule eltörlését* támogatók egyetlen járható utat fogadnak el: a kizáró szabály eltörlését. Érvelésük szerint a kizáró szabály eltörlésével a büntetőtárgyalás csak és kizárólag a vádlott bűnösségének vagy ártatlanságának eldöntésére összpontosíthatna.⁹¹

A kizáró szabály eltörlése melletti érvként hozzák fel továbbá azt is, hogy ha még lenne is visszatartó ereje a kizáró szabálynak, és ha az még nagyobb lenne is, mint a büntetőeljárás költsége, akkor is lehet találni más „eszközt”, amely több előnyt kínál. Így például napvilágot láttak olyan nézetek, amelyek szerint a negyedik alkotmánykiegészítés megsértésének elsődleges (néhány esetben) jogorvoslati eszköze a polgári jogi út kellene hogy legyen: a jogellenes házkutatással vagy lefoglalással érintett személy (a büntetőügy terheltje) jogellenes károkozás címén indíthatna pert a rendőrség, és ezzel együtt az állam ellen.⁹²

Ezzel szemben az *exclusionary rule* támogatói szerint „számos hibája ellenére a kizáró szabály [...] a legjobb, amit reálisan alkalmazhatunk”.⁹³ Ebben a megfogalmazásban a kulcsszó: a „reálisan” kifejezés. A negyedik alkotmánykiegészítés megsértése miatti rendőrség elleni büntetőeljárások ugyanis jóformán ismeretlenek. Ennek oka valószínűleg nem más, mint hogy az ügyészek ritkán akarnak a rendőrséggel – mint természetes szövetségeseikkel – szemben eljárni.⁹⁴ Másfelől a polgári perek – mint büntetőmechanizmusok – is viszonylag hatástalanok a rendőrökkel szemben.⁹⁵ Ennek elsősorban az az oka, hogy maga a nyomozó hatóság tagja (illetve a kormányzat) számos esetben mentes a polgári felelősség alól.⁹⁶ Mindezekből pedig az következik, hogy az alkotmányos büntetőeljárást leginkább az szolgálná, ha megmaradna az *exclusionary rule* alkalmazhatósága, azaz a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával lehetne orvosolni az alkotmányt sértő eljárást.

*Az exclusionary rule doktrína alóli kivételek,
avagy amikor a kizárási szabály nem alkalmazható*

Mint ahogyan azt a tanulmánynak a doktrína létjogosultságát tárgyaló pontjában is kifejtettük, a *Calandra-ügy* óta a legfelsőbb bíróság más szemüvegen keresztül nézi az *exclusionary rule* doktrínát: implicite érvénytelenítette ugyanis azt a tézist, amely szerint a kizáró szabálynak alkotmányos gyökerei lennének. A legfelsőbb bíróság ugyanebben az ügyben kimondta azt is, hogy

„mint minden jogorvoslati szabálynak, úgy a kizárási szabálynak az alkalmazását is le kellene szűkíteni azokra a területekre, amelyeken a jogorvoslat a céljait feltehetően a leghatékonyabban elérheti”.⁹⁷

A Supreme Court ítélkezési gyakorlatát tekintve úgy tűnik, az a Calandra-ügy óta egyre inkább kiábrándult a kizárási szabályból, aminek az a következménye, hogy egyre több kivételt fogalmaz(ott) meg alóla.⁹⁸ A kivételek körének bővítését pedig azzal indokolja, hogy „a bizonyítékok kizárása az utolsó megoldásunk, és nem pedig az első reakciónk”.⁹⁹

Mielőtt rátérünk a nevesített kivételekre, kiemeljük egyfelől azt, hogy az amerikai bizonyítási jog egyes, *nem büntetőjogi tárgyú eljárásokban (non-criminal proceedings)* is alkalmazni rendeli a kizáró szabályt.¹⁰⁰ Így például alkalmazni kell az *exclusionary rule*-t olyan eljárásokban, amelyekben szabálysértés miatt ügynevezett tulajdonelkobzást rendeltek el.¹⁰¹ Nem alkalmazható azonban a szabály a hagyományos polgári perekben, az adóügyi eljárásokban¹⁰², valamint az ügynevezett kitoloncolási eljárásokban.¹⁰³

Másfelől megjegyezzük, hogy a *büntetőjogi tárgyú eljárásokon belül, a non-trial proceedings*ek (ezek a büntetőjogi tárgyú „nem peres eljárások”) kapcsán a kialakult gyakorlat szerint fel lehet használni az alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékokat, ha az az esküdtszéki eljárás keretében merül fel¹⁰⁴, vagy ha előzetes meghallgatáson (*preliminary hearings*)¹⁰⁵, óvadéki eljárásban (*bail proceedings*)¹⁰⁶, ítélethozatalban (*sentencing*)¹⁰⁷ vagy a feltételes szabadon bocsátást megszüntető eljárásban (*proceedings to revoke parole*) merült fel.¹⁰⁸

Az ügynevezett kétségbevonási kivétel

Az *impeachment (kétségbevonási) kivétel alkalmazását* az amerikai szakirodalom azzal *indokolja*, hogy ezzel jelentős előrelépést tehetnek az igazságügyi folyamatban azért, hogy elrettentik a terheltet a hazudozástól.¹⁰⁹ A jelzett kivétel szerint ugyanis az ügyész a büntetőeljárásokban felmutathat olyan bizonyítékokat, amelyeket a terheltnek a negyedik alkotmánykiegészítésben foglalt jogai megsértésével szereztek meg. Ez azonban korlátozott: a negyedik alkotmánykiegészítés megsértésével megszerzett bizonyítékot ugyanis csak két esetben lehet felhasználni. Egyfelől akkor, ha az ügyész célja e bizonyíték felmutatásával a *vádott közvetlen vallomásának kétségbevonása*, másfelől pedig akkor, ha a cél a terhelt *szembesítéskor feltett célirányos kérdésekre adott válaszainak a megcáfolása*.¹¹⁰

A legfelsőbb bíróság 1990-ben, a *James vs. Illinois-ügyben* pontosította a kivétel alkalmazásának szabályát.¹¹¹ Kimondta ugyanis, hogy „*a vádlott negyedik kiegészítésben foglalt jogainak megsértésével megszerzett bizonyítékokat arra nem lehet felhasználni, hogy kétségre vonják a védelem által felsorakoztatott valamennyi tanú szavahihetőségét*”. A bíróság érvelése szerint ilyen esetben ugyanis csorbulna a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga azáltal, hogy a terheltek nem mernének tanúkat bevonni a büntetőeljárásba, ha azok szavahihetőségét az ügyész egy jogellenes módon megszerzett bizonyítékkal meg tudja dönteni. Ha ezt jóváhagyná a legfelsőbb bíróság – érvel a szakirodalom –, az semmiféle előrelépést nem hozna az igazságkeresési folyamatban; másfelől pedig jelentősen gyengítené a kizárási szabályba vetett bizalmat.¹¹²

Az úgynevezett kopogási és bejelentési kivétel

A *knock-and-announce*-t, mint második kivételt, a legfelsőbb bíróság a 2006-ban meghozott *Hudson vs. Michigan-döntésében* nevesítette.¹¹³ Megjegyezzük, hogy a jelzett kivétel összetett, annak szabályai ugyanis nemcsak az elsődleges kizárási szabályhoz (*exclusionary rule*), hanem a másodlagos kizárási szabályokhoz, ezen belül is a mérgezett fá gyümölcsének doktrínájához, annak kivételeihez is kapcsolódnak. A továbbiakban a szabályt elsősorban mint az *exclusionary rule* alóli nevesített kivételt vizsgáljuk.

A Hudson-ügyben a detroiti rendőrség érvényes házkutatási engedéllyel ment *Brooker T. Hudson* lakásához, amelyben kokaint, valamint egy illegálisan tartott fegyvert találtak. A rendőrség azonban eljárási szabálysértést követett el, amikor a kopogást és bejelentést követően mindösszesen három-öt másodpercet várakozott (a gyakorlat szerint húsz-harminc másodpercet kell várakozni), majd bement Hudson lakásába. Mindezek alapján a legfelsőbb bíróságnak lényegében arra kellett választ adnia, hogy a kopogás és bejelentés szabályának így módon történő megsértésével megszerzett bizonyítékokat ki kell-e zárni a bizonyítékok sorából.

A bíróság érvelésének kiindulópontja az volt, hogy a kizárási szabályt mint végső megoldást (*last resort*) kell figyelembe venni a büntetőeljárások során. A megtalált drogok, valamint lőfegyver felhasználhatósága kapcsán pedig úgynevezett *három-asorakoztatott* fel.¹¹⁴ Egyfelől kimondta a bíróság, hogy „*ha nem történt volna eljárási szabálysértés – azaz három-öt másodperc helyett húsz-harminc másodpercig várakoznak –, akkor is megtalálták volna a drogot és a lőfegyvert*”, azaz álláspontja szerint a mérgezett

fa gyümölcse doktrína alóli kivétel, az úgynevezett *független forrás doktrína* (*independent source doctrine*) alapján e bizonyítékok felhasználhatók. Álláspontunk szerint a bíróság ezen a ponton eljárásdogmatikai hibát követett el: összekeverte ugyanis a független forrás doktrínáját a mérgezett fa gyümölcse alóli másik kivétellel, az úgynevezett óhatatlan felfedezés (*inevitable discovery rule*) elvével.¹¹⁵ Amíg a független forrás doktrína esetében ugyanis nem beszélhetünk a mérgezett fa gyümölcse alóli valódi kivételről (lévén hogy a kérdéses bizonyíték teljesen vagy részben egészséges fa gyümölcse, amelynél az illegálitási kapcsolódási pont hiánya alapján marad felhasználható a bizonyíték); addig az óhatatlan felfedezés elve a mérgezett fa gyümölcse alóli valódi kivételnek minősül (hiszen itt a kérdéses bizonyíték valóban az eljárás szabálysértés terméke).¹¹⁶

A bizonyítékok felhasználhatósága kapcsán a bíróság második jogalapként egy újabb mérgezett fa gyümölcse alóli kivételre: a *meggyengült kapcsolat elvére* (*attenuated connection principle*) hivatkozott.¹¹⁷ A szakirodalom álláspontja az, hogy „noha már a Hudson-döntés előtt is létezett ez a kivétel, ám a Hudson-eset óta, látszólag meg lehet határozni olyan egyértelmű helyzeteket, tényezőket (így időbeni közelség, közreható események, szabályszegő szándékossága, a szabályszegésből származó bizonyíték természete, védett érdekeltségi korlátozás), amelyek esetében a bizonyíték szennyezettsége mindenképp eloszlik”.¹¹⁸ A Hudson-ügyben a bíróság az utóbbi tényezőre – a védett érdekeltségi korlátozásra – hivatkozott. A bíróság szerint a *kopogás és bejelentés szabálya kifejezetten három érdek védelmét szolgálja/szolgálhatja*. Így a szabály egyfelől védelemben részesíti *az emberi életet és testi épséget* – lévén hogy egy váratlan (előre be nem jelentett) behatolás önvédelmi reakciót válthat ki az érintett személyben. Másodsorban a szabály védelemben részesíti a házkutatással érintett személy *tulajdonjogát* az erőszakos bemennetellel előidézett károkozásokkal szemben. Végezetül pedig az érintett személy *magánélethez való jogát* is védi a szabály.¹¹⁹ A bíróság érvelése szerint noha a jelzett esetben ezek az érdekek megjelennek, de „*a kapcsolat az illegálitás és a bizonyítékok között eléggé meggyengült ahhoz, hogy a bizonyíték kezdeti szennyezettsége teljes mértékben elússzon [...] azaz az eljárás szabálysértés gyümölcseiből származó bizonyítékok kizárása nem szolgálna a kopogás és bejelentés szabályában foglalt érdekeket*”.¹²⁰

Harmadik jogalapként a bíróság a kopogás és bejelentés szabályát a *költségek* (társadalmi költségek) és *előnyök* (elretentés mint előny) *kontextusában vizsgálta meg*: ez alapján is arra a következtetésre jutott, hogy a kizárási szabályt jelen esetben nem lehet alkalmazni.¹²¹

Mindezen érvelés után a bíróság összefoglalva kimondta: „a negyedik alkotmánykiegészítésben foglalt kizáró szabály nem alkalmazható abban az esetben, ha a bizonyíték a kopogás és bejelentés szabályának megsértésével lefolytatott házkutatás következtében lett megszerzve, feltéve, ha a házkutatás foganatosítására érvényes házkutatási engedély volt kibocsátva”.¹²² Azaz a legfelsőbb bíróság a mérgezett fa gyümölcse doktrína alóli kivételek segítségével nevesítette az *exclusionary rule* alóli második kivételt a *knock-and-announce* követelmény formájában.

Rendőrségi bűnösségi tényező mint kivétel

Az *exclusionary rule* alóli kivételek harmadik csoportját az amerikai szakirodalom összefoglalóan *police culpability factor*-nak (azaz rendőrségi bűnösségi tényezőnek) nevezi¹²³, az amerikai legfelsőbb bíróság azonban *good faith* (jóhiszeműségi) kivételről beszél.¹²⁴ A jelzett kivétel tartalmát alapvetően négy döntés határozta meg: így a kiinduló eset a *United States vs. Leon-ügy* (1984) volt, majd az *Illinois vs. Krull-ügy* (1987); az *Arizona vs. Evans-ügy* (1995); valamint a *Herring vs. United States-ügy* (2009). Utóbbi döntéssel kapcsolatban előljáróban le kell szögeznünk, hogy „sokkal mélyebb vágást vezetett be a kizáró szabály hatáskörébe, korlátozva annak használatát [...] amelynek úgy tűnik, hogy végső üzenete abban áll, hogy a bizonyítékok kizárásának szabálya csak szűk körülmények között állja meg a helyét és így e szabály – mint gyakorlati kérdés – halottnak bizonyulhat [...]”.¹²⁵

A United States vs. Leon-ügy és annak következményei

A *United States vs. Leon-ügyben* (1984) egy látszólag érvényes házkutatási parancs alapján végezték a rendőrök házkutatást. Erről a parancsról azonban később kiderült, hogy érvénytelen.¹²⁶ A legfelsőbb bíróság – a jóhiszeműségi kivétel alapján – nem zárta ki az így megszerzett bizonyítékokat. Indokolásában elvi éllal kimondta, hogy „egy később érvénytelennek nyilvánított házkutatási parancs/engedély alapján megszerzett bizonyítékot fel lehet használni a büntetőeljárás során, feltéve, ha a megfelelő gyakorlati tapasztalattal rendelkező rendőr (*reasonably well-trained officer*) azt feltételezhetette, hogy a parancs/engedély érvényes” volt. Megjegyezte továbbá a bíróság azt is, hogy „a leoni jóhiszeműségi elv azt feltételezi, hogy az eljáró rendőr megfelelően hajította végre a parancsot [...] ez az elv ugyanis nem védi az alaptalanul végrehajtott (bár érvényes) parancsokat”.¹²⁷

A bíróság azonban úgy látta, hogy a Leon-döntésben lefektetett szabály pontosításra szorul, így meghatározott négy olyan esetet/szituációt, amikor a kizáró szabály mégis alkalmazható (*kivételek a Leon-szabály alól*).¹²⁸

Nem érvényesül a Leon-szabály egyfelől abban az esetben, ha a házkutatási parancsot kibocsátó rendőrbíró *olyan más rendőr által szolgáltatott információban bízott* (és erre alapította a házkutatási engedélyt), aki tudta, hogy az okiratban lévő állítások hamisak.¹²⁹ Másodsorban szintén nem érvényesül a Leon-szabály, ha „*a házkutatási parancsot kibocsátó rendőrbíró [...] a mindenáron való bizonyítékszerzés jegyében [...] teljes mértékben elhagyta a bírói szerepét*”, azaz inkább a vád (a bűnüldözés) oldalán áll, mintsem az igazságszolgáltatás érdekeit képviseli.¹³⁰ A Leon-szabály alóli harmadik kivétel szerint, ha a terhelt vonatkozásában *nem áll fenn megalapozott gyanú* (ami a házkutatás elrendelésnek alapjául szolgálhatott volna), szintén ki kell zárni az így megszerzett bizonyítékot.¹³¹ Végezetül pedig szintén nem érvényesül a Leon-szabály abban az esetben, amikor a *kibocsátott házkutatási parancs nyilvánvalóan hibás*, mert az nem beazonosítható módon tartalmazza a házkutatás helyszínét, vagy nem jelöli meg pontosan a keresett (le-foglalandó) dolgot.¹³²

Illinois vs. Krull-ügy

Az Illinois vs. Krull-ügyet (1987) alapvetően az különbözteti meg a Leon-ügytől, hogy míg az utóbbi egy kibocsátott házkutatási parancson alapult, addig a Krull-ügyben egy „*parancs nélküli ügynevezett rendeleten alapuló közgazgatási házkutatást*” végeztek. A házkutatás nyomán a megtalált lopott dolgokat lefoglalták.¹³³

A Krull-ügy terheltje indítványozta a lefoglalt dolgok bizonyítékok közül a kirekesztését, arra hivatkozással, hogy a rendeletet (amelyen a házkutatás alapult) később alkotmányellenesnek minősítették.

A legfelsőbb bíróság *nem rendelte kizárni az így megszerzett bizonyítékokat*. Indokolásában rögzítette, hogy „*logikailag nem járul hozzá a negyedik alkotmánykiegészítés megsértésétől való elrettentéshez az, ha az eljáró rendőrt nem a saját, hanem a törvényhozó hibája miatt rendelik büntetni a bizonyíték kizárásával*”, így a Leon-döntésben rögzített jóhiszeműség elvének megfelelően, jelen esetben is felhasználható lesz az így megszerzett bizonyíték.¹³⁴

Arizona vs. Evans-ügy

Az Arizona vs. Evans-ügyben (1995) E.-t egy általános közúti ellenőrzés során azért tartóztatták le, mert a személyi adatainak ellenőrzésekor az elektronikus adatbázis szerint letartóztatási parancs volt ellene kibocsátva. A közúti ellenőrzéskor mindemellett átvizsgálták E. személygépkocsiját is, és a csomagtartóban nagyobb mennyiségű marihuánát találtak. Később kiderült, hogy a letartóztatási parancsot visszavonták, az illetékes bírósági alkalmazott azonban nem törölte az elektronikus adatbázisból. Ekként fordulhatott elő, hogy E.-t érvényes letartóztatási parancs hiányában letartóztatták.¹³⁵

E. az eljárás folyamán indítványt tett arra, hogy az ellenőrzéskor nála megtalált marihuánát – mint jogellenesen megszerzett bizonyítékot – zárják ki a bizonyítékok sorából. A kizárást az alkotmányserető módon végzett letartóztatási paranccsal indokolta.

A legfelsőbb bíróság a *jóhiszeműség elvére hivatkozással nem rendelte kizárni az ellenőrzés során megtalált drogot*. Indokolásában kitért arra, hogy jelen esetben ismételt alkalmazni lehetett a *Leon-szabályt* (a letartóztatást végző rendőr jóhiszeműen bízott az elektronikus nyilvántartásban), annyi *pontosítással*, hogy e szabály *nemcsak a rendőrök (rendőrbírók) általi jogsértésekre, hanem a bírósági alkalmazottak által elkövetett jogsértésekre is alkalmazandó*.¹³⁶

Herring vs. United States-ügy

A 2009-ben megszületett Herring vs. United States-ügyben H.-t a lakóhelye szerint illetékes rendőrség egy szomszédos megye rendőrségének adatbázisában lévő parancs alapján tartóztatta le, majd ezt követően házkutatást tartottak nála. A házkutatás során H. lakásában drogot és illegálisan tartott lőfegyvereket foglaltak le. Az eljárás későbbi szakaszában azonban fény derült arra, hogy a H. elleni letartóztatási parancsot már hónapokkal korábban visszavonták, ám azt a szomszédos megye rendőrkapitánysága gondatlanságból nem törölte az elektronikus adatbázisból.¹³⁷

H. az eljárásban arra hivatkozott, hogy mivel már a letartóztatása is jogsértő volt, az utána végzett házkutatás is jogellenesnek minősül, így indítványozta a megtalált és lefoglalt tárgyak bizonyítékok közüli kirekesztését.

A legfelsőbb bíróság úgy vélte, hogy *az ügyben nem alkalmazható az exclusionary rule doktrína*. Roberts főbíró indokolásában kifejtette, hogy a kizáró szabály alkalmazása nem automatikus következménye a negyedik

alkotmánykiegészítés megsértésének, „az csak akkor alkalmazható, ha tényleges elretentést idéz elő, és az elretentés előnyei meghaladják a kizárási szabály során felvetődő költségeket [...] valamint a rendőri magatartás is kellően bűnös [...]”.¹³⁸ A rendőri magatartással kapcsolatban rögzítette a döntés, hogy „a bizonyítékok kizárásának szabálya arra szolgál, hogy megakadályozza a szándékos, hanyag vagy súlyos gondatlan magatartásokat [...] jelen ügyben azonban a rendőrség által elkövetett hiba nem érte el ezt a szintet”, ez ugyanis mindössze egyszerű gondatlanság volt a rendőrség részéről.¹³⁹

Zárógondolatok

A terhelt jogait a büntetőeljárásban a jogszabályok eleve korlátok közé szorítják, ezért nem engedhető meg, hogy az ellene irányuló jogellenesen lefolytatott bizonyítás gyümölcseit ellene felhasználják.¹⁴⁰ Kiemelten igaz (lenne) ez a megállapítás az amerikai büntetőeljárásokra, amikor is – a kormányzat iránt kialakult bizalmatlanság következtében – az eljárás minden szakaszában kiemelt figyelmet fordítanak az „állami úthengernek” kiszolgáltatott személyek védelmére.

A jogellenesen (tiltott módon) megszerzett bizonyítékok kizárásának kérdése sokkal korábban került előtérbe az amerikai büntetőeljárás rendszerben, mint a kontinentálisban. [Természetesen nem hallgatható el, hogy a jogtudományba a bizonyítási tilalmak (*Beweisverbote*) fogalmát Ernst Beling német jogtudós vezette be a XX. század elején.] Úgy tűnik azonban, hogy az amerikai büntetőeljárásában a jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelését tekintve egyfajta dogmatikai űr keletkezett, amelyet a legfelsőbb bíróság eseti döntésein keresztül igyekezett és még ma is igyekszik kitölteni (a hangsúly azonban a kitöltésen és nem pedig megoldáson van). Teszi mindezt úgy, hogy beáll a szakirodalomnak az *exclusionary rule* létjogosultsága ügyében folytatott csatározásába: hol az egyik, hol a másik oldalt erősítve.

Az *exclusionary rule* létjogosultságának vizsgálatakor két elv ütközik egymással: a *formális (eljárás) igazságosság elve* szerint nem engedhető meg a büntetőeljárás felhígulása: az államnak inkább futni kell hagynia a bűnelkövetőt, mint hogy eljárási szabálysértéssel ítélje el; az *anyagi igazságosság elve* szerint azonban minden bűnelkövetőt meg kell büntetni, pusztán a formális szabályok betartása ennek nem lehet gátja.

Amint azt a dolgozat bevezetőjében is előrebocsátottuk: a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárását megalapozó *morális korlát* – nevezetesen, ha maga az állam is jogsértővé válik, elveszíti annak (morális) alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse – az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogában sem állított szilárd akadályokat a jogalkalmazó elé. A Supreme Court ítélkezési gyakorlatából ugyanis az olvasható ki, hogy 2009-re az *exclusionary rule* doktrína alkalmazása már csak igen szigorú, szinte taxatív módon felsorolt feltételek, körülmények fennállása esetén lehetséges. Végigtekintve a kizárási szabály alóli (egyre bővülő) kivételek körén, úgy tűnik, e kivételek a gyakorlatban inkább fő szabállyá kezdik kinőni magukat, és ezzel párhuzamosan a fő szabályként megfogalmazott kizárási szabály alkalmazására egyre ritkábban kerül sor, sőt az amerikai szakirodalom szerint az *exclusionary rule* a végnapjait éli.¹⁴¹ Noha a dolgozatban nem tértünk ki a terhelt hallgatási jogának vizsgálatára (az ugyanis külön dolgozat tárgya lenne), azonban az *exclusionary rule*-lal összefüggésben (az annak végnapjait erősítő rémképként?) megemlítendő, hogy az elmúlt két évtizedben az amerikai (büntetőeljárás-jogi) szakirodalomban napvilágot láttak olyan nézetek, miszerint a terhelt hallgatáshoz való jogát korlátok közé kell szorítani. E nézet egyik legradikálisabb képviselője a Harvard Egyetem egyik professzora, *Alan M. Dershowitz*, aki a terrorcselekményekkel gyanúsítható személyek esetében megfontolandónak tartja a „visszafogott” kínvallatás alkalmazását.¹⁴² Azaz a terhelt beismerő vallomásának megszerzése érdekében nyilvánvalóan eltekint az *exclusionary rule* alkalmazásától.

Adódik a kérdés, hogy vajon *milyen hatással van az amerikai büntetőeljárás rendszerre* a kizárási szabály egyre szűkebb körben való alkalmazása (más nézőpont szerint a kizáró szabály alóli kivételek körének növekedése). Álláspontunk szerint azzal, hogy az amerikai legfelsőbb bíróság egyre jobban leszűkíti a kizárási szabály alkalmazhatóságának körét, azt a látszatot kelti, mintha az angolszász büntetőeljárás rendszerek alapvető célját (az eljárás igazság kiderítését) háttérbe szorítaná, és helyette – közelítve a kontinentális büntetőtárgyalási rendszerek céljához – egyre inkább az anyagi igazság feltárására (sőt megkockáztatjuk: ezzel együtt a szinte bármely áron való bizonyítékszerzésre) törekedne. Úgy tűnik, hogy a büntetőeljárás rendszerek egymáshoz való közeledésében az angolszász (amerikai) modell is felvette a versenyt (ez idáig – néhány kivételtől eltekintve – inkább a kontinentális rendszer közeledéséről lehetett beszélni). Mindemellett az *exclusionary rule* alóli kivételek körének bővítésével a *védelem oldalára többletterheket* aggatott a legfelsőbb bíróság: inntől kezdve ugyanis a védelemnek már nem „csak”

azt kell bizonyítania, hogy jogellenesen történt a bizonyíték megszerzése, hanem azt is, hogy az kívül esik/kívül eshet az *exclusionary rule* kivételek körén. Ez pedig felveti azt a kérdést, hogy *vajon még mindig érvényesül-e a fegyverek egyenlősége az amerikai büntetőeljárásokban*. Álláspontunk szerint a mérleg nyelve – a kivételek körének bővítésével – inkább a vád oldalára bilent át.

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a *dolgozat kifejezett célja* az amerikai elsődleges kizárási szabály (*exclusionary rule*) bemutatása (történeti kialakulása, létjogosultságának vizsgálata, alkalmazásának indoklása és legújabb fejlődési irányának bemutatása) volt. Ebből adódik, hogy a dolgozat más állam eljárásjogának kizárási szabályaival nem foglalkozik (így a magyar büntetőeljárás törvény rendelkezéseivel sem). Álláspontunk szerint e szabályok részletes ismerete nélkülözhetetlen a kontinentális eljárásjogászok számára is: noha eltérő eljárási rend uralkodik a kontinensen, de e büntetőeljárásoknak is az igazság kiderítése, a bűnösök felelősségre vonása a végső céljuk, amikor is a bizonyítékok beszerzése közben történnek, történhetnek szabálytalanságok, amelyekre megfelelő módon kell „reagálni”. Az amerikai kizáró szabály eme reagáláshoz nyújthat (követendő vagy éppen elvetendő) példát.

LÁBJEGYZETEK

- 1 Tulajdonképpen Beling 1902-ben tartott székfoglalójáról van szó, amely 1903-ban jelent meg írásos formában. Vö. Ernst Beling: Die Beweisverbote als Grenzen der Wahrheitserforschung im Strafprozess. Strafrechtliche Abhandlungen. Heft 46., Breslau, 1903. Idézi Papp Zsuzsanna: Emberi jogok és személyiségi jogvédelem versus bizonyítás a német Szövetségi Bíróság és a német Alkotmánybíróság egyes határozatainak fényében. Rendészet és Emberi Jogok, 2011/2., 15. o.
- 2 Papp Zsuzsanna: i. m. 15. o.
- 3 Uo. 15–19. o.
- 4 Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 117. o.
- 5 Uo.
- 6 Kis László: A jogellenesen beszerzett bizonyítási eszközök sorsa néhány külföldi állam és hazánk büntetőeljárásában. In: Szabó Krisztián (szerk.): Az új büntetőeljárás törvény első éve. Debreceni Konferenciák IV. Debrecen, 2005, 57. o.
- 7 Érdekességként megjegyezzük, Bencze Máttyás az ártatlanság vélelmének vizsgálata kapcsán szintén kettős érdekűköztetésről szól. (Ezen érdekek – a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága, valamint a terhelt jogainak védelme – nemcsak konkrétan az ártatlanság vélelmének vizsgálatokor, hanem valamennyi büntetőeljárás cselekmény lefolytatásakor megjelennek, így végső soron a jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelésekor is.) Álláspontja szerint a hatékony büntetőeljáráshoz olyan szabályok kellenek, „amelyek elősegítik az igazság kiderítését, míg a büntetőhatalom elé állított korlátoknak a hibák minimalizálását és az eljárás alá vont személyek védekezési esélyét kell biztosítaniuk. A jogalkotó előtt álló megválaszolandó kérdés tehát az, hogy melyik értéknek milyen súlyt, jelentőséget tulajdonít. A közösség mint egész érdeke nyilvánvalóan az, hogy a büntető igazságszolgáltatás minél hatékonyabban működjön, azt ne akadályozzák pusztán formális gátak. Ha azonban a közösség

- get individuumok összességéeként fogjuk fel, akkor nyilvánvalóan felmerül a terheltet megillető garanciák és a tisztességes eljárás követelménye.” Bencze Mátyas: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróóságok gyakorlatában. Kézirat. 2011. http://jog.unideb.hu/documents/tanszkek/jogbolcsesleti/publikcik/artatlansag_veleme_a_gyakorlatban.pdf
- 8 Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 163. o.
- 9 Uo. 164. o.
- 10 Uo. 164–165. o.
- 11 A „féloldalasan kizárt bizonyítékok tanáról” részletesen ír Akhil Reed Amar: *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*. Yale University Press, New Haven, 1997.
- 12 Thomas J. Gardner – Terry M. Anderson: *Criminal Evidence: Principles and Cases*. Wadsworth Cengage Learning, United States, 2010, pp. 134–136. A szerzőpáros szerint a „szakértői burkolt kiállítás doktrínájának” tipikus esete a családon belüli erőszaknál a hozzátartozó spontán nyilatkozatának szakértői véleményben való felhasználása. Ilyenkor ugyanis kétféle „előszituáció” fordulhat elő. Az egyik szerint azért szükséges a hozzátartozó spontán nyilatkozatának visszacsempészése, mert őt úgy hallgatta ki a hatóság tanúként, hogy nem figyelmeztette a mentességi jogára, holott az megillette volna, és e kihallgatásakor mondott olyat, amivel a terhelti pozícióban lévő hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolta. Ebben az esetben az eljáró hatóság joggelenesen jutott a hozzátartozó nyilatkozatához, így az nem vehető figyelembe bizonyítékként. Ha a szakértő valamilyen formában tudomást szerez erről a nyilatkozatról, és azt beépíti szakvéleményébe: valódi bizonyíték-visszacsempészésről van szó, hiszen az egyszer már kizárt bizonyíték újra visszakerülhet a büntetőeljárásba. A másik „előszituáció” szerint nem volt előzetes kihallgatás, vagy az nem volt törvénysértő, ám a szakértő olyan adatokat is beépített szakvéleményébe, amelyek mindössze szóbeszédben alapultak, azokhoz tehát nem a jogszabály szerinti eljárása során jutott hozzá. Utóbbi azonban inkább a bizonyíték büntetőeljárásba való becsempészése, mintsem visszacsempészése.
- 13 A német szakirodalomban kialakult indokokhoz lásd: Svenja Schröder: *Beweisverwertungsverbote und die Hypothese rechtmäßiger Beweiserlangung im Strafprozeß*. Duncker und Humblot, Berlin, 1992. Idézi Tremmel Flórián: i. m. 158. o.
- 14 Gordon Mahler: Az amerikai büntetőeljárás vázlata. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 71. o.
- 15 Fantoly Zsanett: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárás? Versengő rendszerek. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Tudományos előadókülés a Büntügyi Oktatók Országos Találkozóján*. Szeged, 2009, 36. o.
- 16 Uo. Megjegyezzük, a két büntetőeljárás rendszer közötti ez irányú különbség egyik vetülete, hogy például az inkvizitórius modell kevésbé érzékeny a bizonyítás közben elkövetett jogsértésekre, vagy a hatóságok eljárási szabálysértéseire, az akkuzatórius büntetőeljárás rendszer pedig igen széles körben ismeri el a felek rendelkezési jogát (például a vádalku intézményében). Ehhez lásd Hack Péter: *A hatóságok eljárási kötelezettségei és ezek számonkérhetősége a büntetőeljárás törvényben*. In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei tanár úrnak*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009, 107–122. o.
- 17 Markus Geisler: *Die Ausgestaltung des Anklageprinzips nach amerikanischem Strafverfahrens- und Verfassungsrecht*. Duncker und Humblot, Berlin, 1998, S. 125. Idézi Fantoly Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 88. o.
- 18 Gordon Mahler: i. m. 72. o.
- 19 Nem könnyű azonban elemezni az angolszász bizonyítási rendszert, mert esetjogi rendszer lévén, számos bírósági határozat tartalmaz iránymutatást a bizonyítékok kizárásával kapcsolatban. Tremmel Flórián: i. m. 152. o.
- 20 Az Egyesült Államok bíróságai azonban a mai napig nem tisztázták, hogy mit értenek pontosan a *beyond reasonable doubt* fogalmán. A *Cage vs. Louisiana-ügyben* [498 U.S. 39, 41 (1990)] a bíróság

- kimondta, hogy az „ésszerű kétely” kisebb fokú kétséget jelent, mint az „elemi kétely” vagy a „súlyos bizonytalanság”, azonban nincs szükség „erkölcsi bizonyosság” eléréséhez sem a bűnösség megállapításához.
- 21 Tremmel Flórián: i. m. 63–64. o.
- 22 Uo. 151. o.
- 23 Gordon Mahler: i. m. 78. o.
- 24 Langbein úgy tartja, hogy „*az angolszász rendszer bizonyítási szabályai egyértelműen az esküdtszéki rendszer gyengéit, mindenképp a laikus döntéshozók megismerési potenciáljának hiányosságait hivatottak ellensúlyozni*”. John Langbein: *Historical Foundations of the Law Evidence: A View from the Ryder Sources*. Columbia Law Review, no. 6, 1996, p. 1194.
- 25 Fantoly Zsanett (2012): i. m. 12–13., 16. o.
- 26 Tremmel Flórián: i. m. 152. o.
- 27 A bizonyítékok elfogadhatóságáról fő szabály szerint a bíróság a tárgyalást megelőzően dönt, ennek oka, hogy az esküdtsek ne ismerhesse meg a kérdéses bizonyíték tartalmát, mielőtt azt elfogadhatóvá nyilvánítják. A bizonyítékok elfogadhatóságáról kivételesen közvetlenül a tárgyaláson is határozhat a bíróság. Erre akkor kerülhet sor, ha valamelyik fél kérdést intéz a tanúhoz, és a bíró a választ megtiltja, ilyenkor a bizonyítékban rejlő veszélyt az elmaradt válasz rejti, amely ily módon nem jut az esküdtek tudomására. Ha azonban a válaszadás után derül ki a bizonyíték hibás volta, a bíró utasítást intézhet az esküdtekhez, hogy hagyják figyelmen kívül az elhangzottakat. (Ez azonban a gyakorlatban nehezen kivitelezhető.) A bizonyítékok elfogadhatóságának szabályairól részletesen Fantoly Zsanett (2012): i. m. 133–139. o.
- 28 Steven Penney: *Taking Deterrence Seriously: Excluding Unconstitutionally Obtained Evidence Under section 24(2) of the Charter*. McGill Law Journal, no. 1, 2004, p. 110.
- 29 Uo. 110–111. o.
- 30 232 U.S. 383 (1914)
- 31 Patrick B. McGuian: *An Interview with Judge Robert H. Bork*. Judicial Notice, 1986, p. 4.
- 32 Lásd például a Mapp vs. Ohio-ügyet, 367 U.S. 643 (1961).
- 33 Véleményünk szerint a „jogsértés áldozata”-n elsősorban – de nem kizárólagosan – a bűncselekmény elkövetésével megvádolt személyt kell érteni.
- 34 Steven Penney: i. m. 111–113. o.
- 35 129 S. Ct. 695 (2009)
- 36 A bizonyítékínség problematikájáról részletesen Tremmel Flórián: i. m. 92., 151. o. Itt jegyezzük meg, hogy az Egyesült Államokban a bizonyítékínség következtében egyre több rendőrnél tapasztalható az úgynevezett „vadászeffektus” kialakulása. Ennek lényege, hogy az eljáró rendőrök – az igazság kiderítése érdekében – úgy üldözik a bűnelkövetőket, mint a vadász a vadat, amikor is a cél (a vad elejtése – a bűnelkövető kézre kerítése, majd a beismerő vallomásának megszerzése), és nem feltétlenül az emberi jogok tiszteletben tartása a lényeg. Lásd Jerome H. Skolnick: *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*. New York, 2011, p. 129., 151.
- 37 Steven Penney: i. m. 113–114. o.
- 38 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: *Understanding Criminal Procedure*. LexisNexis, 2010, p. 351.
- 39 367 U.S. 643 (1961)
- 40 Lásd Fred Gilbert Bennett: *Judicial Integrity and Judicial Review: An Argument for Expanding the Scope of the Exclusionary Rule*. UCLA Law Review, vol. 20, 1973, p. 1129.
- 41 Utóbbi indokot az amerikai szakirodalom *dogmatikai alapon megközelített indoknak* is nevezi. Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 352. o.
- 42 Lásd *United States vs. Janis-ügy*, 428 U.S. 433 (1976).
- 43 Ez azonban nem jelenti azt, hogy a legfelsőbb bíróság minden tagja maradéktalanul osztaná ezt az álláspontot. Példaként hozhatjuk ugyanis a *Herring vs. United States-ügyet* [129 S.Ct. 695 (2009)], amelyben Ginsburg bíró – a többség álláspontjával ellentétben – azt állította: „*a kizáró szabály egyik*

- fő célja az elrettentés, ki kell azonban emelni, hogy az más fontos célokat is szolgál, [...] így az elhatárolódási és a helyreállító igazságszolgáltatási cél is megjelenik benne”.*
- 44 Kis László: i. m. 59. o. Számos kutató az Egyesült Államok adverzariális büntetőeljárású rendszerének egyik hibáját jelöli meg ebben. Badó Attila szerint „*az a tény, hogy a büntető eljárásoknál igen gyakran másra sem kíváncsi a védőügyvéd, minthogy követett-e el valamilyen szabályszegést a rendőrség a nyomozás során, jelzi e szisztéma buktatóit*”. Badó Attila: *Esküdtzéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* Studio Batiq, Szeged, 2004, 182. o.
- 45 Meriam C. D. Embregts: Similarities and Differences: the Operation of the Exclusionary rule in the US, Germany and Netherlands. In: C. M. Breur – Johannes F. Nijboer – Jan M. Reijntjes (eds.): *New Trend in Criminal Investigation and Evidence II*. Intersentia, Antwerpen–Groningen–Oxford, 2000, pp. 219–224.
- 46 Tremmel Flórián: i. m. 154. o.
- 47 „The right of people – it is to be secure in [our] persons, houses, papers and effects, against unreasonable searches and seizures.”
- 48 „No Warrants shall issue, but upon probable cause, supported by Oath or affirmation, and particularly describing the palace to be searched, and the persons or things to be seized.”
- 49 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 347. o.
- 50 232 U.S. 383 (1914)
- 51 Silverthorne Lumber Co. vs. United States ügy, 251 U.S. 385, 392 (1920)
- 52 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 348. o.
- 53 Uo.
- 54 338 U.S. 25 (1949)
- 55 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 348. o.
- 56 Uo.
- 57 Uo.
- 58 342 U.S. 165 (1952)
- 59 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 349. o.
- 60 Uo.
- 61 Nem személy elleni erőszak történt például az Irvine vs. California-ügyben [347 U.S. 128 (1954)].
- 62 A Breithaupt vs. Abram-ügyben [352 U.S. 432 (1957)] például kimondta a bíróság, hogy „*az igazság-érzetünk, amely a Rochin-ügyben vezetett bennünket, jelen esetben nem sérült*”, lévén hogy a terheltől vérmintát akként szerzett a nyomozó hatóság, hogy eszméletlen állapotban bevitték a kórházba, és a vért bármiféle erőszak alkalmazása nélkül a kórház egyik orvosa vette le.
- 63 367 U.S. 643 (1961)
- 64 Ehhez lásd Thomas Y. Davies: *An Account of Mapp vs. Ohio*. That Misses the Larger Exclusionary Rule Story. *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 4, no. 2, 2007, pp. 619–639.
- 65 Az amerikai büntető eljárásjogban ugyanis létezik az úgynevezett *knock-and announce* klauzula, amely előírja, hogy minden házkutatás első mozzanata a kopogás kell hogy legyen, majd a második, hogy bejelentik a házkutatás foganatosításának tényét. Harmadik lépésként előírja a klauzula, hogy a kopogás és bejelentés után húsz-harminc másodpercet várni kell a házba való behatolással. Ehhez lásd részletesen Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 171–174., 369–371. o.
- 66 Nem volt „megfelelő” a parancs, azaz azt nem az ügyész bocsátotta ki.
- 67 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 351. o.
- 68 414 U.S. 338 (1974)
- 69 A kizáró szabály *eltörölése/fenntartása dilemmát az El kell-e törölni a doktrínát? Érvek, ellenérvek* alcím alatt elemezzük; míg a kizáró szabály alkalmazása alóli *kivételeket Az exclusionary rule doktrína alóli kivételek, avagy amikor a kizárási szabály nem alkalmazható* alcím alatt fejtjük ki.
- 70 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 353. o.
- 71 Uo.

- 72 Lásd Hudson vs. Michigan-ügy, 547 U.S. 586 (2006); valamint Herring vs. United States-ügy [129 S.Ct. 695, 700 (2009)]. Megjegyezzük, William Brennan bíró már a Calandra-ügy kapcsán is kifejtette az *exclusionary rule* megszünésével kapcsolatos aggályait. Különvéleményében leírta, „*ha a kizáró szabályt nem tekintjük alkotmányos gyökerekkel rendelkezőnek – hanem csupán ügy tekintintű rá, mint egy körültekintően létrehozott szabályra, amelyet a legfelsőbb bíróság alkotott – akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amit a Bíróság megalkotott, azt a bíróság ugyanúgy el is vetheti, még hozzá nagyon drámai módon*”. Idézi: Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 353. o.
- 73 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 354. o.
- 74 Uo. 355–366. o. Mindemellett az amerikai szakirodalom politikai aspektusból (jobb-, baloldal) is vizsgálja a doktrína létjogosultságát. Ehhez lásd például Guido Calabresi: The Exclusionary Rule. Harvard Journal of Law and Public Policy, vol. 26, 2003, pp. 111–118.; Christopher Slobogin: Why Liberals Should Chuck the Exclusionary Rule? University of Illinois Law Review, no. 2, 1999, pp. 363–446.
- 75 A nyelvtani értelmezéshez lásd bővebben: Akhil Reed Amar: Fourth Amendment First Principles. Harvard Law Review, vol. 107, 1994, p. 757., 785.
- 76 A történeti értelmezéshez lásd Potter Stewart: The Road to Mapp vs. Ohio and Beyond: The Origins, Development and Future of Exclusionary Rule in Search-and-Seizure Cases. Columbia Law Review, vol. 83, 1983, pp. 1365–1404.
- 77 364 U.S. 206 (1960)
- 78 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 356. o.
- 79 Lásd például Ronald L. Akers – Lonn Lanza-Kaduce: The Exclusionary Rule: Legal Doctrine and Social Research on Constitutional Norms. 2 Sam Houston State University Criminal Justice Center Research Bulletin, 1986, pp. 1–6.
- 80 Christopher Slobogin: i. m. 374–377. o.
- 81 Stephen L. Wasby: Police Training About Criminal Procedure: Infrequent and Inadequate. Policy Studies Journal, vol. 7, 1978, p. 461., 466.
- 82 Bivens vs. Six Unknow Named Agenst-ügy, 403 U.S. 388, 419 (1971)
- 83 Yale Kamisar: „Comparative Reprehensibility” and Fourth Amendment Exclusionary Rule. Michigan Law Review, vol. 86, 1987, pp. 1–50.
- 84 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 358. o.
- 85 William J. Mertens – Silas Wasserstrom: The Good Faith Exception to the Exclusionary Rule: Deregulating the Police and Derailing the Law. Georgetown Law Review, vol. 70, 1981, p. 394. A rendszerszintű visszatartó erőt – mint a kizáró szabály célját – a legfelsőbb bíróság egyik bírāja (Brennan bíró) is megállapította a United States vs. Leon-ügyben [468 U.S. 897 (1984)]: „*a szabály legfőbb visszatartó funkciója annak intézményi szintű betartását elősegítő tendenciájában rejlik, hogy a negyedik alkotmánykiegészítés bűnüldöző hatóságokra vonatkozó követelményeinek általában megfeleljenek*”.
- 86 Silas J. Wasserstrom – Louis M. Seidman: The Fourth Amendment as Constitutional Theory. Georgetown Law Review, vol. 77, 1988, pp. 19., 36–37.
- 87 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 360. o.
- 88 547 U.S. 586 (2006)
- 89 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 360. o.
- 90 Yale Kamisar: Gates, „Probable Cause”, „Good Faith” and Beyond. Iowa Law Review, vol. 69, 1984, p. 551., 613.
- 91 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 364. o.
- 92 Uo. 364–365. o.
- 93 Carol S. Steiker: Second Thoughts About First Principles. Harvard Law Review, vol. 107, 1994, pp. 820., 825–826.
- 94 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 365. o.

- 95 Christopher Slobogin: i. m. 385. o.
- 96 David Alan Sklansky: Is the Exclusionary Rule Obsolete? *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 5, 2008, p. 572.
- 97 *United States vs. Calandra*-ügy, 414 U.S. 338 (1974)
- 98 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 366. o. Megjegyezzük, hogy a kivételek körének bővítésével a *védelem oldalára többletterheket* aggatott a legfelsőbb bíróság; innentől kezdve ugyanis a védelemnek már nem „csak” azt kell bizonyítania, hogy jogellenesen történt a bizonyíték megszerzése, hanem azt is, hogy az kívül esik/kívül eshet az *exclusionary rule* kivételek körén. Ez pedig felveti azt a kérdést, hogy *vajon még mindig érvényesül-e a fegyverek egyenlősége az amerikai büntetőeljárásokban*. Álláspontunk szerint a mérleg nyelve – a kivételek körének bővítésével – inkább a vád oldalára billent át.
- 99 „Exclusion of evidence is our last resort, not our first impulse.” *Hudson vs. Michigan*-ügy, 547 U.S. 586 (2006)
- 100 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 367. o.
- 101 Ehhez lásd például a *One 1958 Plymouth Sedan vs. Pennsylvania*-ügyet, 380 U.S. 693 (1965).
- 102 *United States vs. Janis*-ügy, 428 U.S. 433 (1976)
- 103 *I.N.S. vs. Lopez-Mendoza*-ügy, 468 U.S. 1032 (1984)
- 104 *United States vs. Calandra*-ügy, 414 U.S. 338 (1974)
- 105 *Giordenello vs. United States*-ügy, 357 U.S. 480 (1958)
- 106 18. U.S.C. § 3142 (f) (2005)
- 107 *United States vs. McCrory*-ügy, 930 F.2d 63 (D.C. Cir. 1991)
- 108 *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole vs. Scott*-ügy, 524 U.S. 357 (1998)
- 109 Az angolszász tárgyalási rendszerekben ugyanis a terheltet – ha már megszólalt – igazmondási kötelezettség terheli, vallomását mint tanúvallomást fogják figyelembe venni. Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 368–369. o.
- 110 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 368. o. Így például ha a kábítószerral visszaélés miatt indított büntetőeljárásban a terhelt az állítja, hogy ő sosem látott kábítószert [mint ahogyan az történt a *Walder vs. United States*-ügyben, 347 U.S. 62 (1954)]; vagy tagadja a szembesítéskor, hogy korábban birtokában voltak azok [mint ahogyan az történt a *United States vs. Havens*-ügyben, 446 U.S. 620 (1980)], ezekben az esetekben az ügyész bemutatthat olyan vallomást a terhelt szavahihetőségének kétségbevonására, amely szemben áll ezekkel az állításokkal, és amelyet alkotmányellenesen szereztek meg.
- 111 493 U.S. 307 (1990)
- 112 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 369. o.
- 113 547 U.S. 586 (2006) Természetesen a legfelsőbb bíróság a jelzett döntést megelőzően is foglalkozott a *kopogás és bejelentés* szabályával, így például a *Wilson vs. Arkansas*-ügyben [514 U.S. 927 (1995)] kimondta, hogy „a szabály nem más, mint a negyedik alkotmánykiegészítés alapján végzett ésszerű/indokolt nyomozás alapelve”.
- 114 Lásd Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 369–371. o.
- 115 A független forrás doktrína, valamint az óhatatlan felfedezés részletszabályaihoz Uo. 384–388. o.
- 116 Uo. 383–392. o.
- 117 A meggyengült kapcsolat részletszabályaihoz Uo. 388–392. o.
- 118 Uo. 389. o.
- 119 Uo. 171. o.
- 120 Uo. 390. o.
- 121 Ehhez lásd az *Arányban áll-e a kizáró szabály a büntetőeljárásban adódó költségekkel?* alcímét.
- 122 *Hudson vs. Michigan*-ügy, 547 U.S. 586 (2006)
- 123 Lásd például Steven Duke: Making Leon Worse. *Yale Law Journal*, vol. 95, 1986, pp. 1405–1423.; Roger S. Hanson: The Aftermath of *Illinois v. Gates* and *United States v. Leon*: A Comprehensive

- Evaluation of Their Impact Upon the Litigation of Search Warrant Validity. *Western State University Law Review*, vol. 15, 1988, pp. 393–576.
- 124 Lásd *Herring vs. United States-ügy* [129 S.Ct. 965 (2009)]
- 125 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 372., 382. o.
- 126 468 U.S. 897 (1984)
- 127 Uo.
- 128 Megjegyezzük, a négy esetből három (legalábbis az ezek alapjául szolgáló döntések) a Leon-döntéshez képest időben korábban (1978, 1979, 1983) születtek.
- 129 Lásd *Franks vs. Delaware-ügy* [438 U. S. 154 (1978)]
- 130 Lásd *Lo-Ji Sales Inc. vs. New York-ügy* [442 U.S. 319 (1979)]
- 131 Lásd *Illinois vs. Gates-ügy* [462 U.S. 213 (1983)]
- 132 Lásd *Groh vs. Ramirez-ügy* [540 U.S. 551 (2004)]
- 133 480 U.S. 340 (1987)
- 134 Uo.
- 135 514 U.S. 1 (1995) Az ügyet részletesen feldolgozza Wayne R. LaFave: *Computers, Urinals, and the Fourth Amendment: Confessions of a Patron Saint*. *Michigan Law Review*, vol. 94, 1996, pp. 2553–2589.
- 136 514 U.S. 1 (1995) Megjegyezzük, az Evans-ügyben a bíróság még kifejezetten visszautasította azt, hogy válaszoljon arra a kérdésre, hogy a megtalált marihuánát akkor is ki kellett-e volna zárni a bizonyítékok közül, ha az elektronikus adatbázisban egy rendőrségi (és nem bírósági) alkalmazott követelte volna el a hibát. Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 379. o.
- 137 129 S.Ct. 695 (2009)
- 138 129 S.Ct. 695 (2009) Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 380. o.
- 139 Uo.
- 140 John Spencer: Evidence. In: Mireille Delmas-Marty – John R. Spencer (eds.): *European Criminal Procedures*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 603.
- 141 Joshua Dressler – Alan C. Michaels: i. m. 382. o.; Megjegyezzük, vannak szerzők, akik nem fogalmazznak ilyen sarkosan. Így például Craig M. Bradley: *Is the Exclusionary Rule Dead? The Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 102, 2012, p. 2. tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a mai *exclusionary rule* „*se nem halott, se nem elfogadhatatlanul korlátozott, noha a korlátozása vitathatatlan*”.
- 142 Alan M. Dershowitz: *Why Terrorism Works. Understanding the Threat, Responding to the Challenge*. Yale University Press, New Haven–London, 2002